

FIGYELŐ

AZ ÁLLAMFÉRFI TERMÉSZETRAJZA¹

ANEMZETI ÉLETNEK olyan megfigyelői, akikről a nagyközönség alig vesz tudomást, de akiket a jövő gyakorta igazol, évek óta látják a szakadékot, mely a tudomány, a kultúra emberei és a nemzeti tömegek közt mindinkább elmélyül. Nem mintha a tudósok még mindig a századvég elefántcsonttomyában élnének s onnan néznék le az élet mindennapos mozgalmait, ezt annál kevésbé tehetik, hiszen többször is megrövidített jövedelmük még szinte álmaikban sem engedi meg nekik a turns ebumea luxusát s a valóságban, aki ismeri a felsőbb oktatás embereinek, múzeumi és könyvtári szaktudósoknak gondolkodását, az tudja, hogy talán egyetlen más társadalmi csoport sincsen, mely oly feszült figyelemmel nézné a dolgok alakulását, s reális pillantását oly féltő gonddal, haza és nép sorsát kémlő szeretettel szögezné a napi politika „képmutogatásaira“, mint épp ezek a „szobatudósok“. Mi az oka, hogy a kultúra emberei mégis hiányoznak a közélet porondjáról, talán még inkább, mint a világháború előtt, a kiegyezés korszakában? Komis Gyula írja, hogy a tudósokat „nem elégitik ki főképp a társadalomnak gazdasági vagy jogi rendjére vonatkozólag talált igazságai: erős belső ösztönt éreznek arra, hogy ezeket a tőlük meglátott igazságokat a valóságba is átültessék, a társadalmat igazságnak vélt eszményük szerint átformálják“. A tudóspolitikusok életéből elvont e megállapítás alig áll a mai magyar tudósnemzedékre. Nemcsak ízlése tartja vissza: a „dunaparti fényes palotáig elég sáros út vezet“, mondja szintén Kornis s még ha hajlandó volna is egy nagy cél érdekében kisebb-nagyobb lelki áldozatokra: alig hiheti nagy illúziók nélkül, a műveltség erejének nagy túlbecsülése nélkül, hogy az ő politikai működése oly befolyással lehetne a nemzet sorsára, hogy ez megérné a politikának szükséges engedményeket. Innen van, hogy az olyan tudósok helyén, akik nemcsak nagy értelemnek, de nagy érzések centrumának is székhelyei, a közéletben mindinkább állandósul a félműveltek, a sarlatánok, az üres nagy hangok kultúrszuggesztíója, az európai műveltség és tudomány átültetésének útjait ilyenek próbálják körvonalazni a közönség előtt, amikor még nagy szerencse, ha ez a közönség ártatlanságában nem érti meg beszédüket.

Hogy ez nem jól van, az világos. Egészséges nemzeti élet nem mondhat le kiművelt szellemeinek építőmunkájáról elszíntelenedés és idővel elsenyvedés nélkül. Lehet, hogy ez a meggondolás vezette az előttünk fekvő könyv szerzőjét pályájának újabb fordulatánál. Komis Gyula a filozófiának, moderm pszichológiának, pedagógiának szakembere, aki tudományának mélyéig hatolva, írta köteteit, míg egyik legutolsó nagy munkájánál ki nem derült, hogy a filozófia és pedagógia elvont kategóriái közt nem talál többé teljes kielégülésre. Megírta két nagy könyvben A magyar művelődés eszményeit az 1777—1848 évekből, kimutatva nemcsak a nevelés és művelődés alapelveit, hanem azt is, hogyan valósultak meg ezek a nevelési elvek a magyar társadalom különböző rétegeiben és egymást követő nemzedékeiben. Az elmélet és normák embere kitérta ablakát és belenézett a történelmi életbe; a látvány pedig, melyet ott megpillantott, nem vette el eleve is kedvét attól, hogy a múlt embereitől a jelenhez, kortársaihoz forduljon. Elmélet és történelmi szemlélet stációi után érkezett meg a „dunaparti fényes palotába“, de hogy korábbi életétől nem szakadt el itt

¹ Kornis Gyula, Az államférfi. A politikai lélek vizsgálata. Két kötet, 1933. Franklin-Társulat.

sem, azt bizonyítja legújabb munkája, melyben az elmélet embere boncolja szét a fórum sokrétű álcás tüneményeit.

Kornis könyvének előzmény gyanánt Eduard Sprangerre kell gondolnunk, aki az életformákról írt művében inkább elvont gondolkodási formáit körvonalazta az emberi életnek, köztük a „Machtmensch“-nek, Kornis szemlélete független ez előzőétől: ő a politikai embert működése közben veszi vizsgálat alá s ehhez képest könyvében semmi homály, semmi elvont kategóriák és azoknak elméleti kitöltése. Alkalmazott történetnek vagy alkalmazott pszichológiának is nevezhetnők. Kútffőanyaga tisztára történeti: imponáló olvasottsággal tanulmányozta át a világtörténelem nagy egyéniségeinek életrajzeit és memoárjait s minden kategóriájának felállításánál a legkülönbözőbb korok és népek nagy embereinek tetteivel illusztrálja megállapításait. A lényében rejlő humanista filozófus nem tagadja meg magát: Platon és Aristoteles államtanait mindenütt alkalmazza s a görög-római ókor politikusainak folytonos rajzolgatásával ezeket újra közelebb hozza a nagyközönséghez, melyet modern korunk sajnálatosan elvadtított a klasszicizmustól és a benne rejlő humaniztikumtól. Egész beosztásában is a humanista filozófus gondolkodása érvényesül.

Első kötetében Aristotelest, a politikai tudomány megalapítóját követi az államférfiú étosza vizsgálatában; míg azonban Nagy Sándor nevelőjét az érdekelte, minő jellemző tulajdonságok kívánhatók meg a vezető hivatalok viselőitől, addig Kornis nem a normákat, hanem a tényleges viszonyokat nézi, s a világtörténet sok-sok egyéniségéből vonja el az államférfiú ideális típusának jellemző vonásait. Közöttük az akaratot, a felelősségérzetet, a szó és írás hatalmával sugalmazó erőt, az emberismeretet, mely nem egyszer az emberek megvetéséből táplálkozik, a valóságérzéklet veszi szemügyre s mindezen erkölcsi tulajdonságokat közös kútffőre, a hivatástudatra vezeti vissza. Az államférfiú szerinte „mélyen meg van győződve történeti küldetéséről, érzi, hogy az ő életének különös missziója van a nemzet életének irányításában, s neki feltétlen erkölcsi kötelessége összes erejét abszolút odaadással ennek a küldetésnek szolgálatába állítani.“ (I. 25.1.). A hivatástudat pedig valamiféle politikai eszményt tételez fel: szabadságideált, imperialisztikus, demokratikus, szociális ideált, vagy a humanitás-ideált, mely az egyetemes emberiség szellemi-erkölcsi fölemelése felé hajtja azt a ritka államférfiút, akit hatalmába kerített. Kornis szemléletének középpontja a hivatástudat, s annak meglététől teszi függővé az igazi államférfiú létét: akiben nincs, vagy csak csökkent hivatástudat van, az nem is lehet nagy államférfiú, legfeljebb ügyes államférfiú, helyesebben egyszerű politikus. Lehet, hogy a hivatástudatot centrális tulajdonnak nyilvánítva, a szerzőre Max Weber „karizmatikus“ uralkodófogalma is hatott — maga is lényegesnek tartja a hivatástudatban a metafizikai vonást, a külön isteni sugallatot, az államférfiú egyéni politikai inspirációját —, de az is lehetséges, hogy itt korunk „diktátoraira“ is gondolt, akikről ugyan még nem mindnyájukról bizonyos, hogy az utókor nagy államférfiaknak fogja őket elismerni — Lenint bizonyára nem —, de hogy hivatástudatuk igen élénk, ez nem kétséges. Egyes nagy emberek pontos vizsgálata talán beigazolná, hogy ez a hivatástudat esetleg csak később támadt fel, s az illető államférfiú vagy utóbb költötte hozzá pályájához, mint Kossuth azt az elbeszélést, hogy már gimnazista korában megjósolta egy cigányasszony „nemzetmentő“ szerepét s ő attól kezdve erősen hitt ez elhivatottságában, — vagy pedig csak saját politikai rohamuk erősítésére emlegetik azt, a couéizmus egy fajtájával mindaddig, míg maguk, környezetük és népük is elhiszi. De általában a legtöbb igazi államférfiúnál megtalálható ez az önmagába vetett erős hit és nagy az örömmük,

hogy e hivatástudat különböző formáit és fokozatait Kornis első sorban hazai példákon; Széchenyin, Kossuthon, a pesszimista típusú Deákon és az »ügyes« Tisza Kálmánon mutatja be. Tisza Kálmánt talán kissé lebecsüli; a magyar államiság e kitartó szolgájának igen sokat ártott Mikszáth Kálmán kedélyeskedő jellemzése, aida a „generálisára olyan vonásokat aggatott, mik akkor szeretetreméltóvá, a mai komorabb világban pedig ellenszenvenessé tették. A magyar és görög-római példák állandó felhozásával és részletes analizisével Kornis, a kultúrpolitikus igen lényeges szolgálatot tett a nemzeti és emberi nevelés komoly ügyének.

A második kötet az államférfi lelki alkatát írja le: a politikai lélek struktúrája igen bonyolult, benne értelem, érzelmek, akarat határai egymással keverednek, típusok csak úgy állapíthatók meg, ha relatíve túlnyomó tulajdonságokat lelünk különböző egyéneken. A valóságban a legtöbb cselekvő ember maguknak a viszonyoknak hatása alatt komplex, lesz, Gladstone konzervatív és forradalmi egyszerre, mások, mint Thiers és Disraeli, ezeket a fokokat az idő egymásutánjában foglalták el. Hogy valakiben „két lélek“ lakozik, ez csak a lelki élet bonyolultságának közérthető (mert igen zavaros) kifejezése. Ez a szinte kaotikus vagy anarchikus gazdagság szerzőnek alkalmat ad igen kifejező kategóriák felállítására: objektív és szubjektív, klasszikus és romantikus, apoUoni és dionysosi, öreg és fiatal, konkrét és absztrakt gondolkodású államférfiú típusait rajzolja ki, távol merev skatulyázástól, inkább egyes kiemelkedő egyének bemutatásával jellemezvén a típusokat, melyek közt folyvást határterületek vannak. Példáinak halmozásával nem egyszer rendkívül érdekes történeti életrajzokat nyújt, a magyar államférfiak mellett külön kiemelhető Gémeceau-rajza, melynél a fiatal „tigrisnek“ egy kínai társadalmi drámájával pompásan érzékelteti a pesszimizmust és az emberek megvetését, melyek Gémeceau véres pályájának oly szükséges kellékei voltak. Az érzelmek egész palettáját adja elénk, amint ezek egy-egy államférfiú működésében túlnyomókká válnak: hiúság, hatalomvágy, büszkeség, irigység, féltékenység egymásután jelentkeznek kitűnően megválasztott történeti példákban, majd az egyes népek politikai jelleme, mint az államférfiú egyéniségek lényeges meghatározói. Különösen érdekesek a magyar politikai jellemről s az egyes társadalmi osztályokról adott rajzai: az arisztokrata, a gentry, polgár, plutokrata, kigazda tipikus politikai arcának megrajzolásához szociális viszonyaink élesszemű, reális ismerete volt szükséges.

Bármennyire távol marad iskolás pedantériától, elméleti kategorizálástól s bármennyire hangsúlyozza is helyenként a korviszonyoknak egyéniségeket formáló erejét: a vállalkozás természetéből kifolyólag nem kerülhető el, hogy példaképpen felhozott alakjai itt-ott szinte túlságosan egyéneik ne legyenek, amint valamely jellemvonásuk miatt kiemeli őket a történelmi életből. A „dei gratia“ uralkodók és a népszuverenitást, demokráciát hangsúlyozó politikusok közt nincs feltétlenül belső, szükség-szerű különbség s nincs kizárva, hogy ők a hatalomvágyó, a hatalmat élvező államférfiú ugyanazon típusához számíthatók. Csak a történeti légkör más és más, mely őket körülveszi. Az uralkodásra termett s arra vágyó államférfiú régi korokban „Isten kegyelméből“ gyakorolta hatalmát, melyet vagy örökölt, vagy maga szerzett meg, mint például Hunyadi Mátyás királyunk. Az abszolutizmus levegőjében a királyok már azon a címen követték meg a népek engedelmisségét, hogy ők az állam első szolgái, azaz ők szolgálják legjobban a közösséget. A polgári és demokratikus parlamentarizmus korában az uralkodó típus megszavaztatta a népet, mely azt hitte magáról, hogy tényleg ő a hatalom kútfeje, holott a valóságban épp annyira passzív volt, mint korábban, egy Nagy Frigyes vagy XIV. Lajos

pálcája alatt. Végül jöttek a diktátor-uralkodók: s az egyik az elnyomott osztály, a proletariátus inkarnációjának nyilvánítva magát, ismét a nép javát hangoztatva áldozta fel céltalan közönnyel ugyanezen nép hekatombáit; a másik mint „blutsmässiger Führer“ a népfaj ősi szellemét érzi magában s azzal azonosítva magát, gyakorol a lelkek felett évszázadok óta nem látott korlátlan uralmat. Az uralkodó személyekben a domináció vágya, akarata és sikere összpontosul akkor is, ha életformájuk korok különbsége szerint egyszer renaissance, máskor barokk, vagy manapság faji naturalista avagy kommunista. A világtörténet embertömegei mindenkor megtalálják a nekik szánt uralkodót s ezek a tömegek talán sokkal inkább hozzátartoznak az államférfiül objektív háttéréhez, semmint azt gondolnánk. Érdekes volna, ha Kornis Gyula az ő nagy kifejező erejével egyszer, talán új vagy idegennyelvű kiadásban az államférfiú, az igazi vagy vélt alkotó mögött a pigra massát is megrajzolná, mely a valóságban legalább is dualisztikus viszonyban van a politikus Nagy Egyéniséggel, ha ugyan nem annak alkotója és formálója, esetleg megölő betűje.

A két kötet tele van egészséges, robusztus életszemlélettel, ezért is szinte regényszerűen olvastatja magát, ami reméljük, eljuttatja a magyar közönség legszélesebb tömegeihez is. Ezeknek valóban igen hasznos volna, ha a történeti életbe Komis Gyula szép könyvének át vetnének egy pillantást.

SZEKFÜ GYULA

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

Az angol közvélemény hangulata; a nagyhatalmak nézetei a német kilépés óta — A francia alternatíva Németországgal és a legyőzöttekkel szemben — A német népszavazást német—lengyel tárgyalás — Roosevelt dollárpolitikája és ennek zavarait Amerika és Szovjetország tárgyalásai a japáni' kérdés hatása alatt; japán — orosz háború lehetősége

L EJOBBAN a viharos várakozás idejének nevezhetjük ezt az időszakot, amelyben most az elmúlt háború és a remélt béke, vagy a befejezés felé közeledő hosszú fegyverszünet, másszóval a látszólagos béke és a közeledő háború között szorongó lélekkel időzünk. Legutóbbi szemlémben rámutattam arra, hogy Németország október 14-i gesztusa után a világpolitika fejlődése két utat követhet: felülkerekedhetik a békevágy — elsősorban Angliában — és a hatalmak igyekezni fognak olyan alapot találni, amely lehetővé tegye Németországnak a megegyezést a leszerelés kérdésében és a tisztességgel visszatérést Genfbe. Vagy robbanásról robbanásra gyorsan sodródunk valamilyen pusztító hadjárat felé, melynek arányait nehéz elképzelni. A történelmi fejlődés egyelőre az első utat választotta. És bár szaporodnak a jelek, amelyek arra mutatnak, hogy azok, akik felelősek országaik politikájáért, mindenáron igyekezni fognak a háborút elkerülni, mégis önmagunkat kell figyelmeztetnünk arra, hogy ez lehet taktikai látszat is, lehet szélsesend a vihar előtt, Németország legerősebb ellenfelei részéről pedig — francia szólásmód szerint, lehet: «visszahúzódás, hogy jobban ugorhassanak».

Az angol közvélemény, bár különböző áramlatok között imbolyog ideoda, többségében nagy nyomatékkai a békés megoldás kikényszerítése mellett foglalt állást. Angliában a pacifista propaganda a háború óta majdnem olyan pusztításokat végzett, mint az Egyesült Államokban. Az aggodalom, hogy a locamói egyezmény következtében Németország nyugati határainak kezese-ként Nagy-Britannia az egyik vagy másik oldalon belekényszerülhet a háborúba, igen erős manifesztációkra s annak az általános véleménynek vádként való megállapítására vezetett, hogy az angol külpolitika vonalvezetése talán nem volt egészen szerencsés és hogy valamilyen botlás felelőssége terheli

a Foreign Office vezetőjét. Közvetlenül felelőssé teszik Németország kilépéséért, megállapítva, hogy francia befolyásnak engedett, amikor megváltoztatta a MacDonald által márciusban beterjesztett és június 8-án a leszerelési konferencia által a tárgyalások alapjául elfogadott brit tervezetet. Így került ugyanis az angol külügyminiszter Genfben előadott javaslatába ama négyéves próbaidőszak, amely alatt Németország és általában a leszerelt államok mai abszolút leszerelt helyzetükben maradnának, sőt újabb nemzetközi ellenőrzés alá helyeztetnének, míg a felszerelt győző hatalmak ez idő alatt csupán nem fejlesztenék felszerelésüket, anélkül, hogy ezt — bár a kontroll rájuk is kiterjedne — egyáltalán ellenőrizni lehetne. Sir John Simon ugyan, aki kétségtelenül elsőrangú ügyvéd, az Alsóházban ügyes dialektikával látszólag megvédte politikáját (helyét a kabinetben az védi, hogy az angolok nem fogják őt a németek sikereként martalékul dobni), a brit kormány egészében mégis követi a közvélemény nyomását '— valószínűleg saját hajlamát is (MacDonald ellenezte Simon politikáját) — és a háború óta kifejlődött brit tradíciót, amely abban a meggyőződésben összegezhető, hogy a békeszerződéseket alapjában helytelenítik és mindent elkövetnek, hogy az európai békét lassan, folytatódólagosan új tartósabb alapokra építsék fel. Simon két alsóházi beszéde, MacDonald miniszterelnök alsóházi felszólalásai és a Guild Hallban tartott beszéde, mind igyekeznek Németország előtt a visszatérés kapuját kitárni. A szellemet, amely az angol politikai közvéleményt áthatja, talán legjobban a független liberális Sir Herbert Samuel alsóházi felszólalása világítja meg, aki kijelentette, hogy zsidó létre, bármennyire gyűlölje is a Hitler-rezsimet, olyan leszerelési javaslat kidolgozását kívánja a kormánytól, amelyet Németország tisztességgel elfogadhat, mert csak akkor lehet a balsikerért, a leszerelés sikertelenségéért Németországot felelőssé tenni, ha a méltányos és elfogadható javaslatot utasítaná vissza. Az angol politikai gondolat egyéb árnyalatait és végleteit az egyik oldalon Lloyd George jelzi, aki nyíltan Németország mellé állt és a szövetségeseket egyenesen árulással vádolja; a másik végleten áll Lord Rothermere, aki elsősorban a brit légiflotta hatalmas felszerelését követeli, másodsorban véd- és dacsövetséget Franciaországgal; a felszerelés követelésében bizonyos mértékig társa a másik újság-lord, Beaverbrook, ő azonban nemcsak hogy szövetséget nem akar, hanem még a locamói szerződést is megtagadja, s a brit szigetelmekek a kontinentstől való teljes izolálását követeli. (Hogy a nemes lord hogyan képzei ezt keresztülvinni, azt maga sem képes megmondani.)

A leszerelési konferencián résztvevő többi nagyhatalmak közül az Egyesült Államok kijelentették, hogy a kitört viszály európai politikai vonatkozásai nem érdeklik őket és Air. Davis akkor tér vissza, ha ismét politikamentesen lefegyverezést fognak Genfben tárgyalni az összes érdekelt hatalmak bevonásával. Amilyen korrekt. külsőleg ez az állásfoglalás, olyan teljesen maradék nélkül amerikai «a politikamentes leszerelés» formulája. Japán, amely természetesen örömmel látja a leszerelés válságát, minthogy egy leszerelési egyezményhez úgysem járulhatna hozzá, a viszályt szintén európai kérdésnek minősítette és félreállt. Olaszország részéről viszont határozott közeledés mutatkozik Németország felé, amelyet Göring porosz miniszterelnök újabb udvariassági látogatása nyilván csak megkönnyíti. A Duce tevékenységének jórészt a korporációs fasiszta állam további kiépítésének szenteli, amelyben — mint mondja — az önmagát túlélt parlamentarizmus és az idejétmúlt gazdasági liberalizmus utolsó nyomait is eltemeti. Egyben ismét saját kezében egyesítve a nemzeti védelem három minisztériumát — hadügyet, légügyeket és haditengerészetet —, a fasiszta állam belső szervező és gazdasági, továbbá védelmi erőinek és politikájának vezetését kizárólag magánál koncentrálja. Ezzel nyilván jelezni akarja, hogy amint ő azt már

előre látta, évekkel ezelőtt megjósolva, hogy 1935 körül jön a nagy válság, az olasz nagyhatalom, az olasz nép és egész Európa kritikus korszak küszöbéhez érkezett, amelyben nyugodt önbizalom, az erőknek az új gazdasági és történelmi adottságokhoz képest céltudatos megszervezése, akaratnak és elhatározásnak teljes egysége elengedhetetlenül szükséges. Kifelé a leszerelési és békeválsággal szemben Olaszország ugyanazt a szerepet óhajtja játszani, mint Anglia: Németország iránt barátságosan és megértéssel, közvetíteni olyan méltányos megegyezést, amely erkölcsileg és anyagilag kielégítse a leszerelt államokat és amellet esetleg hivatott legyen arra is, hogy lefektesse egy állandó európai békének alapjait. Ehhez képest delegátusait utasította, hogy Genfben a kínlódva tanácskozó leszerelési bizottságokban kizárólag a megfigyelés álláspontját foglalják el, amivel figyelmeztette azokat, akik a leszerelési megegyezést Németország nélkül is hajlandók lennének létrehozni, arra, hogy ez önmagában abszurdum és hogy ebben nem igen számíthatnak Olaszország részvételére. Legutóbbi beszédének egyes részei esetleg arra is engednek következtetni, hogy Olaszország a Népszövetséggel szemben a hűvös közömbösség politikáját fogja folytatni és hogy esetleg a genfi intézmény átszervezésére gondol—a négyhatalmi terv alapulvételével.

A helyzet alakulása az utolsó négy hét alatt mindenesetre megmutatta, hogy a négyhatalmi szerződés alap gondolata mennyire helyes és hogy a megoldás is ezen az úton található meg. Hiszen Németország kilépése óta nemcsak nem hallani a kishaloknak állásfoglalásáról, hanem, amennyiben állásfoglalnak, természetesen senki sem törődik azzal. Ha Nagy-Britannia és Olaszország közvetítésével sikerül Franciaország és Németország között leszerelési megegyezést létrehozni, akkor abba bele kell nyugodniok a leszerelés ellen szövethető kishatalmaknak, még ha hárman együtt azt hiszik is, hogy nagyhatalommá váltak, mert ellenesetben — egyedül kell vállalniok a kudarcért a történelmi felelősséget és a következményeket. Ezért nem látszik kizártnak, hogy a megoldást a nagyhatalmak közötti megbeszélések útján fogják keresni, aminek a lehetőségét a francia parlamentben elhangzott miniszteri nyilatkozatok sem zárják ki. Ezek ugyanis a németekkel való tárgyalást nem utasítják vissza és bár a Népszövetséghez való hűségüket ünnepelesen kijelentik, a Németországgal való tárgyalás egyik feltételévé tették, hogy ez tanuk előtt, azaz mások bevonásával történjék.

EBBEN A LÉLEKTANI és politikai környezetben érdekes megvizsgálni, hogyan alakul most már a küzdelem két fő protagonistájának, Franciaországnak és Németországnak helyzete? A német kilépés utáni első kábultságból felocsúdva, a francia közvélemény annál nagyobb nyugalmat és bizonyos mértékig önfegyelmet is mutatott, mert belső egységét hamarosan kormányválság zavarta meg. Azt a nagy pénzügyi, katonai és szellemi hatalmat, amellyel a háború utáni Franciaország bír, belső egység hiánya ellensúlyozza. A két nagy, egységes közvéleményű és vezetésű szomszéd birodalommal szemben a francia kormányzás a párttörekvések és osztályérdekek közötti elkényszeredett egyensúlykeresés állapotában van. Ha a francia képviselők, pártok és választópolgárok az erélyes német gesztussal szemben valóban a nemzeti érdekek alapjára helyezkedtek volna, akkor lehetetlen lett volna a Daladier-kormányt, szinte a német kilépés másnapján, költségvetési és fizetésredukciók, megadóemelések kérdésében megbuktatni. Az eredmény egy, kissé a jobbközép felé orientálódó, újabb radikális kormánynak mintegy pusztán formai létrejövele és a szocialista párt kettészakadása volt. A Sarraut-kormány a szélső jobb- és szélső baloldali pártok passzivitása mellett számíthatott esetről-esetre többségre a kamarában mindaddig, amíg a költségvetés rendezése körüli cselekedeteiben valamely frakció vagy

frakció mögött álló érdekcsoport lábára nem lépett. Amíg a francia köztársaságban az egyének, az érvényesülni akaró államférfijelöltek, érdekcsoportok szent egoizmusát le nem győzi a nemzeti érdek felismerése, addig sem állandó jellegű kormányzásra, sem teljesen szilárd külpolitikára nem számíthat a francia nemzet. Hiszen nemcsak költségvetési és pénzügyi politikáját kell állandóan olcsó kompromisszumokkal egyik zátonytól a másikhoz vinnie, hanem külpolitikája is most már a legellentétebb érdekek és hangulatok labdájává kezd válni. A vezérkar és a jobboldali nacionalista pártok — a Marin- és Tardieu-csoportok — leghatározottabban a háború mellett vannak, míg az 1932-ben választott mai kamara többsége, ha németellenes is, abban az egyben egységes, hogy a preventív háborút elítéli és semmi körülmények között hozzá nem járul, amit Sarraüt miniszterelnök a legnagyobb határozottsággal kifejezésre is juttatott.

Amíg tehát belpolitikájában Franciaország a legközelebbi jövőben valószínűleg egyik válságtól a másikhoz fog tántorogni, addig külpolitikájában, bár ragaszkodni fog a genfi kerethez, a biztonság doktrínájához és ahhoz, hogy a legyőzötteknek meg ne adják ugyanezt a biztonságot, minimális mértékű védelmi felszerelés útján, mégis hajlandó lesz megegyezési politikát folytatni, legalább is addig, amíg parlamentáris válságát, esetleg egy császármetszéssel — a kamara időelőtti feloszlásával vagy, Tardieu terve szerint, a kamara pénzügyi jogkörének lefokozásával és az elnök jogkörének kifejlesztésével — meg nem oldja. A francia külpolitika, melyet a két parlamentáris külügyi bizottság ellenőrzése alatt a miniszterelnök és a külügyminiszter a Quai d'Orsay-n keresztül vezetnek, nézetem szerint, a következő alternatíva egyik vagy másik cél elérési lehetőségeihez képest fog alakúim. Egyfelől meg fogják kísérelni elérni a leszerelés kérdésének és Németország megnyugtatásának békés megoldását oly módon, hogy ez a Harmadik Birodalom és mai vezetői számára diplomáciai vereség legyen és megrendítse tekintélyüket befelé is. Vagy pedig — és az alternatíva második részében, illetve abban, hogy a francia politika inkább ily irányban haladjon, a vezérkarnak meglesz a döntő része — igyekezni fogmík, a remélt balsiker ódiúmat teljesen Berlinre hárítva, Londontól és Rómától szabadkezet nyerni és látszólag Németország által kiprovokált helyzetben, szankcióként a Rajna jobbpártját ismét megszállni. Az a lázas politikái tevékenység, amelyet Franciaország és szövetségesei Európa keletén kifejtenek, hogy az utóbbiak akciószabadságát Oroszország felől biztosítsák, továbbá hogy Magyarországot és Bulgáriát, amelyeknek érdekeit a békeszerződések Németországgal azonosították, bekerítsék, teljesen ennek az alternatív célkitűzésnek a szolgálatában áll. Ezt a két államot izolálni, egyiket a kisantantba, másikat egy balkáni blokkba belekényszeríteni, anélkül, hogy ezért a mértéktelen zsákmányhoz jutottak áldozatot hoznának: ime, a vonzó cél, amelynek elérésével a Németország körül vont biztonsági lánc utolsó szeme is beillesztődne. A kicsiny Magyarország és a kicsiny Bulgária számára kitartás, jellem s önbizalom kérdése, hogy sikerül-e ellenállniok ennek a nagyvonalúság nélkül, de brutális céltudatossággal elgondolt játéknak. Látni fogják-e a két ország államférfiai, hogy nemzeteik jövőjét—és pedig ezúttal egész existenciáját, nemzeti és kulturális létét éppen úgy, mint gazdasági fejlődését — feláldozzák, ha az átmeneti megpróbáltatások elkerülése kedvéért nem tudják a nemzet erői teljes érvényesülésének jobb korszakát kívárni? A két nemzetnek pedig, ha vezéreik ezt belátják és megértetik honfitársaikkal, meg kell értenie, hogy a jelenben hozott áldozat jövő létének, esetleg nagyságának záloga. Bízom benne, hogy a magyarságot, amely önértetét és egyéniségét nagyobb és keserveőbb megpróbáltatások között is megőrizte, sem megijeszteni, sem térdrekenyszeríteni nem lehet.

Mind a francia külpolitikának, mind szövetségeseinek meg kell tudniok, hogy Európában az állandó béke alapjait csak úgy vethetik meg, ha ezek az alapok teljesen újak és a megváltozhatatlan történelmi, földrajzi, gazdasági, etnográfiai és érzelmi feltételeknek megfelelnek. Ha ez a meggyőződés és belátás végül győzedelmeskedik náluk, akkor, de csak akkor, Magyarországot és Bulgáriát is megnyerhetik ennek az új európai együttműködésnek.

A HARMADIK BIRODALOM külpolitikáján nem sokat változtat, de határozottan imponáló propagandisztikus teljesítmény és erő kifejtés a november 12-i népszavazás és választás eredménye. A választók részvételének aránya — 45 millióból több mint 43 millió: 96.2%! — tudtommal példátlan a választások történetében. Ez természetesen részben arra vezethető vissza, hogy a választásban indokolatlanul részt nem venni még veszedelmesebb volt, mint nemmel szavazni. A 93'4%-os igen-szavazat, amelyben a választóközönség 90%-a vett részt, bár senki sem kételkedett benne, hogy körülbelül ilyen arányú lesz az eredmény, robusztus erkölcsi erőt ad a kormánynak a téli küzdelmekhez mind a belső gazdaságpolitikai, mind a külső nagypolitikai fronton. Megengedem, része volt ebben az óriási győzelemben a kérdés föltevése módjának: pártpolitikailag nagyon elvakult németnek kellett lennie annak, aki arra a kérdésre, vajjon egyetért-e a birodalom kormányának önértetes politikájával, nemmel válaszolt. Még akkor is, ha taktikailag helytelenítette a genfi lépést vagy időpontját, jó németnek, annak, aki csak német, mással, mint igennel nem lehetett felelnie. Megengedem, hogy emellett emberileg imponáló annak a körülbelül hárommillió szavazónak bátorsága, ki a népszavazásnál német mondott, vagy aki a Reichstag választásánál valamilyen nem hivatalos listával szavazott. Semmi jel sem mutat arra, hogy a német birodalmi kormány a választás eredménye alapján megváltoztassa külpolitikájának irányvonalát, illetve többet, vagy mást követeljen, mint amit a szavazás előtt kívánt. Az erődemonstrációra befelé volt szüksége, kifelé inkább saját meggyőződésének és fellépésének erősítése céljából és talán egy bizonyos mértékig lélektani hatás okából, amelyet ez Angliában és talán Olaszországban kiválthatott. Ami a leszerelés ügyét illeti, Berlin úgy látszik nyugodtan várja, hogy a kezdeményezés a másik oldalról jöjjön. Ami viszont a politikai tűzfogó anyagot illeti, ebben az irányban érdekes és nagyperspektívájú kezdeményezésre szánta el magát a Hitler-kormány: érintkezésbe lépett a varsói kabinettel, amint az első hírek mutatják, abból a célból, hogy egy meg nem támadási szerződéssel nyugalmat teremtsen keleti határán. Az európai békét északon veszélyeztető legkényesebb kérdésnek a lengyel korridor problémáját tekinthetjük. Ha Németország és Lengyelország megegyeznek abban, hogy a közöttük felmerülő kérdéseket az erőszak alkalmazásának kizárásával oldják meg, akkor az európai békét veszélyeztető gyújtóanyag a legveszedelmesebb pontok egyikén el lesz takarítva. Amennyiben tehát itt lojális megegyezés jöhet létre, első tekintetre valószínűnek látszik, hogy a francia-német ellentét kiegyenlítése is könnyebb lesz, hiszen a nyugaton, Hitler legutóbbi kijelentése óta, a Saar-kérdés kivételével területiális ellentét nem választja el a két birodalmat egymástól. A Saar-kérdésben pedig, hacsak Franciaország nem akar konfliktust kieroszakolni, a megegyezés gazdasági alapon lehetségesnek látszik, mert afelől nem lehet senkinek sem kétsége — a franciáknak sem —, hogy az 1935-re tervezett népszavazás Németország mellett fog dönteni.

Ha összegezzük a fent elmondottakat, akkor pillanatnyilag — a legközelebbi csalódásig — az európai helyzet ismét biztatóbbnak látszik, kevésbé katasztrófa felé hajlónak, mint pár héttel vagy hónappal ezelőtt.

SOKKAL NYUGTALANÍTÓBB fényjelek érkeznek a messze nyugatról és a távol-keletről. Roosevelt elnök dollárdevalvációs politikája elérkezett legválságosabb korszakához. A dollár-elértéktelenítés célja az árak emelése volt, elsősorban azért, hogy a farmerek terhein könnyítsen, adósságait devalorizálja és törlesztésüket lehetővé tegye. Azonban az árak emelkedése nem követte nyomon a dollár-elértéktelenítést. Mióta pedig Roosevelt bevezette az aranyvásárlást s ezzel a dollárt teljesen nyakló nélkül hagyta, az eredmény az arany, de nem a nyersanyagok vagy a termények árának az emelkedése és a tökemenekülés ijesztő megnövekedése. Woodin kincstári államtitkárnak és helyettesének távozása s az Agrár Hitelintézet elnökének a kincstári hivatal vezetésével való ideiglenes megbízatása valószínűleg annak a jele, hogy az elnök teljesen az agráriusok befolyása alá került. Pedig agrárius befolyás és józan pénzügyi politika önmagában ellentmondás. A földművelő érdekek nem fékezett befolyása inflációhoz vezet. S nem szabad elfelejtenünk, hogy Rooseveltnek megvan a felhatalmazása arra, hogy a bankjegyforgalmat 3 milliárddal növelje. Az elnök aranyvásárlási politikájának és a dollár rohamos elértéktelenedésének — már majdnem elérte az 50%-os devalvációt, amelyre a kongresszus felhatalmazást adott — egyik következménye az, hogy a font sterling elvált a dollártól, amelyet kereskedelempolitikai okokból eddig követett esésében. Sokak szerint az aranyvásárlási politika egyik célja az aranyblokk monetáris politikájának legyőzése lenne. A Banque de France valóban két hét alatt 3.000 millió frank aranyat veszített. Ez tekintélyes összeg, de a Francia Bank aranytartaléka 81 milliárd lévén, a fedezetnek még csak 4%-át sem teszi ki. Mindenesetre igaz az, hogy a London által most támogatott francia frank nem ingott meg és a Francia Bank semmiféle izgalmat eddig nem mutat. A pénzpiacok és tőzsdék természetesen nyugtalansággal reagálnak az amerikai intézkedésekre, amelyekről a legnagyobb jóindulattal sem lehet állítani, hogy a céltudatosság és a legnagyobb átgondoltság jeleit viselik magukon. Ez a nyugtalanság azonban korántsem jelenti azt, hogy az amerikai elnök agytrösztjének amaz állítólagos célja, hogy az aranyblokkot legyőzze, a megvalósuláshoz közelebb jött volna. Az Egyesült Államok valutáris politikája más előrelátható következménnyel is járt. A washingtoni angol-amerikai adósságrendező tárgyalások eredménytelenül végződtek. A „gummi-dollárral“ nem lehet adósságot rendezni. Viszont Roosevelt ismét belenyugodott abba, hogy Anglia szimbolikus fizetést teljesítsen a december 15-i esedékesség alkalmából, amivel elkerüli azt, hogy legnagyobb adósa kénytelen legyen a fizetést megtagadni; Nagy-Britannia számára pedig ez azzal az előnnyel jár, hogy ezentúl már csak vagy a fizetés teljes megtagadása, vagy pedig egy 10%-os kiegyezés között kell választania. Ha az amerikai kongresszus soká habozik arra nézve, belenyugodjék-e a változhatatlanba, azaz a követelések egytizedére való leszállításába vagy törölje-e teljesen szövetségeseinek adósságait, akkor volt szövetségesei a legcsekélyebb erkölcsi vagy hitelezői skrupulus nélkül (Angliát csak a hitelező állam aggodalmai tartják vissza a fizetés teljes megtagadásától) be fogják szüntetni a további teljesítést.

Ebben a gazdaságilag és pénzügyileg kritikus pillanatban határozta el magát Roosevelt elnök arra, hogy a demokrata párt egy régi program-pontját megvalósítsa és felvegye az érintkezést Moszkvával. A kezdeményező lépés tőle jött — a szovjetkormány válasza nem is lehetett kétséges. A Kremlnek régvárt sikert jelentett az, hogy Amerika — a kommunisták álmországa — elismerje őket. Az amerikai kalmár elé pedig, a válság tetőpontján, a szovjettel való megegyezés kereskedelmi megrendelések tündéralmát varázsolja. Joggal-e vagy nem, azt csak később lehet megítélni, az ame-

xikai nagyipar mindenesetre optimista várakozással tekintett a Litvinov-Roosevelt tárgyalások elé. A tárgyalások nem annyira nehéz, mint kellemtelen pontja a propaganda kérdése, hiszen a Komintern már Litvinov elutazásakor igyekezett ad oculos demonstrálni, hogy a szovjetkormány nem azonos a kommunistapárttal, vagy a III. Internacionáléval. Ugyanis a külügyi népbiztos elutazásával egyidejűleg tapintatosan nyilvánosságra hozta az amerikai „elvtársakhoz“ intézett instrukciót, amely megmagyarázza, milyen módon kell a mai válságot felhasználni arra, hogy az Egyesült Államok munkássága körében a kommunista evangéliumot hirdessék. Legnagyobb nehézségnek látszott azonban a szovjet által megtagadott régebbi orosz kormányadósságok kérdése, amelyeknek elismerése, a washingtoni kormány eddigi állásfoglalása szerint, minden megegyezés sine qua non feltétele. A nehézségeket és ellentéteket azonban mind áthidalja egy érdekközösség: a Japántól való félelem, a távolkelet sorsa. Az amerikai-orosz érdekközösség ezen a ponton annyira nyilvánvaló, hogy a szovjetkormány Litvinov washingtoni időzését a legtapintatlanabban fel is használta arra, hogy Japán háborús szándékait lármásan leleplezze, illetve Japánt háborúval fenyegetse. Ez részben taktika volt, részben félelem. Szovjetország ma jól felkészült Kelet-Szibériában 14 divízióval és igen erős légiflottával. Azonban távol a hadsereg bázisától, egyetlen vasútvonallal, tehát rossz közlekedési eszközökkel, végül is martalékul esnek a minden tekintetben fölényesebb japáni haderőnek. Hogy Japánnak mi a szándéka, senki sem tudhatja, bár a japán nagyhatalom politikai programja ötven esztendő óta meg van állapítva és a szamurai-ok utódai hajlíthatatlan következetességgel hajtják végre a maguk elé tűzött feladatot. Feltűnő volt azonban, hogy míg a szovjet lármásan beszélt háborúról, addig Tokió a Roosevelt-Litvinov találkozás ideje alatt fagyos nyugalommal hangsúlyozta, hogy háborúra nincsen ok, hiszen békés szándékai bizonyítékaként egyes divíziókat el is vont a mandzsú határról. Az, hogy a Litvinov-Roosevelt-féle megegyezés a távol-keletre vonatkozólag mit állapított meg, nem fog egyhamar kiderülni. Nem valószínű, hogy az Egyesült Államok mai gazdasági helyzetükben, a 15 éves pacifista propaganda hatása alatt elerőtlenedve, nem egészen elsőrangú flottával, háborús beavatkozásra készek legyenek. Bár az sem lenne kizárva, hogy a belső forradalom elkerülése végett Roosevelt inkább háborúhoz fog folyamodni. Valószínű viszont, hogy diplomáciai, pénzügyi és fegyverkezési támogatást ígér a szovjetnek olyirányban is, hogy a japáni hadsereget délfelől esetleg fenyegető kínai csapatoknak nevezett bandák felfegyverzéséhez is hozzá fog járulni. Hogy háború fog-e most kitörni Japán és Oroszország között Vladivosztozk és Kelet-Szibéria birtokáért, az kizárólag a tokiói kormánytól függ. Innen, Európából, tekintve a helyzetet, alkalmasabb időpontot a szovjettel való leszámolásra nem választhatna a mikadó. Még ha létrejött is valamilyen orosz-amerikai megegyezés, az Egyesült Államok valószínűleg nem lesznek többé ilyen mértékben paralizáltak, mint ma (hacsak persze társadalmi forradalom teljesen szét nem zilálja a csillagos lobogó nagy szövetségét). Japán számára az orosz légiflotta támadásai egyideig veszedelmesek lehetnek, hiszen a japán szigetek favárosait elpusztíthatják, de ha egyszer sikerül a szovjet hadsereget megsemmisíteni és a légi bázisokat elfoglalni, ez a veszedelem időbelileg igen rövid életű lenne. A legközelebbi hetek meghozzák a döntést, vajjon a japán-orosz háború már most kitör-e, vagy csak egy későbbi időpontban, tavasszal, vagy esetleg egy európai konflagrációval egyidejűleg.